

Het Barlaeus en ik

Herinneringen aan
de beste school van Nederland
(1951-1958)

HUGO J. VAN REIJEN

Inhoudsopgave

7	Gebroken lucifers
33	De vroege jaren
45	Docenten om nooit te vergeten
65	Slimmeriken en domkoppen
79	De school in oorlogstijd
93	Spelenderwijs leren op de Veluwe
103	De school was moeilijk
113	Gymnasiumcarrières maken en breken
123	De beste school van het land
147	Klasgenoten voor altijd
155	Bewonderd docent
191	Alles valt op zijn plaats
199	Nawoord

Bijlagen

202	Toelichting dr. Meerwaldt van de tekst op de voorgevel van het gymnasium
206	Hoogleraren
209	Lijst van docenten
211	Lijst van rectoren
216	Uitspraken van docenten en leerlingen
218	De cijfers
223	Eindexamenopgaven 1958
236	Rekenopgaven
240	Surinaamse postzegels Barlaeus
241	Lijst van leerlingen
263	Register van namen
267	Literatuuropgave
268	Noten

Reacties zijn zeer welkom op hugovanreijen@yahoo.com

Gebroken lucifers

In de zeven jaren die ik binnen de muren van het Barlaeus Gymnasium te Amsterdam doorbracht (1951-1958), leerde ik meer dan tijdens mijn studie economie (1958-1963). Wat zou ik het betreurd hebben als ik niet op het Barlaeus, maar op een andere school was geplaatst. Ik wist heel goed, dat ik met het Barlaeus niet begon aan een zesjarige opleiding, maar aan een twaalfjarige; de universiteit lonkte in de verte.

Ik was mij er niet van bewust, dat de gymnasiumjaren aanzienlijk lastiger zouden blijken dan de volgende jaren op de universiteit. De gemiddelde intelligentie van zowel leerlingen als docenten op het gymnasium lag hoger dan het niveau dat ik tegenkwam tijdens mijn studie economie. De eerste zes moeilijke gymnasiumjaren werden voor mij zeven jaar, want ik bleef in de tweede klas zitten. De studie economie daarentegen vergde slechts vijf jaar en twee maanden. Had ik niet geopteerd voor economie, maar voor letteren, dan zou de verhouding vermoedelijk anders zijn geweest.

Het Barlaeus aan de Weteringschans in Amsterdam werd genoemd naar de wijze leermeester Casparus Barlaeus (1584-1648), de gelatiniseerde naam van Caspar van Baerle. Deze was evenals Gerard Vossius docent bij het Athenaeum Illustre, de voorloper van de Universiteit van Amsterdam. Zijn inaugurele rede in 1632 was getiteld *Mercator sapiens* en handelde over de relatie tussen wetenschap en koopmanschap.

De geschiedenis van het Barlaeus gaat ver terug. Het onderwijsinstituut komt voort uit de in 1342 opgerichte Latijnse school, een van de oudste scholen van Nederland.

Het Latijnse onderwijs in Nederland was al kort na het jaar 690 begonnen, na oprichting van de kathedrale kerk in Nederland. Begin 16de eeuw bestonden er twee scholen, waarvan er een de voortzetting was van de Hoofdschool, opgericht in 1342. Deze wordt genoemd in een handvest van datzelfde jaar, waarin graaf Willem IV rechten verleent aan Amsterdam. Deze Hoofdschool werd vanaf een onbekende datum in de 16de eeuw Latijnse School genoemd.

TAFEL DER UREN VAN ONDERWIJS.

1858—1859.

DAG.	CUR.	I. KLASSE.		II. KLASSE.		III. KLASSE.		IV. KLASSE.		V. KLASSE.	VI. KLASSE.
		1 ^e Afdeling.	2 ^e Afdeling.	1 ^e Afdeling.	2 ^e Afdeling.	1 ^e Afdeling.	2 ^e Afdeling.	1 ^e Afdeling.	2 ^e Afdeling.		
Maandag.	8	CHATELAIN, Fransch.		HOFDIJK, Nederl. taal.		NIEUWTEEN, Grieksch.		DOEN SUIFFEN, Latijn.		KAPPEYNE, Latijn.	
	9	VAN KOTEN, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		DE KLERCK, Alg. Geschiedenis.		VAN KOTEN, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		CHATELAIN, Fransch.		VERGENS, Latijn.	
	10	DOEN SUIFFEN, Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		NIEUWTEEN, Grieksch.		HOFDIJK, Nederl. taal.		MATTHYS, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		VERGENS, Grieksch.	
	11	DE KLERCK, Latijn.		CHATELAIN, Fransch.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		KAPPEYNE, Grieksch.		VAN KOTEN, Boekhoud. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.	
Dinsdag.	8	HOFDIJK, Nederl. taal.		CHATELAIN, Fransch.		NIEUWTEEN, Grieksch.		MATTHYS, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		KAPPEYNE, Latijn.	
	9	VAN KOTEN, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		DOEN SUIFFEN, Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		VAN KOTEN, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		VERGENS, Grieksch.	
	10	DE KLERCK, Latijn.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		DOEN SUIFFEN, Latijn.		DOEN SUIFFEN, Latijn.		KAPPEYNE, Latijn.	
	11	DE KLERCK, Alg. Geschiedenis.		NIEUWTEEN, Grieksch.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		KAPPEYNE, Grieksch.		HOFDIJK, Gesch. des Vaderlands.	
Woensdag.	8	VAN KOTEN, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		NIEUWTEEN, Grieksch.		DOEN SUIFFEN, Latijn.		CHATELAIN, Fransch.		VERGENS, Oude Geschiedenis.	
	9	DE KLERCK, Fabelkunde.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		MATTHYS, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		MATTHYS, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.	
	10	DE KLERCK, Latijn.		NIEUWTEEN, Grieksch.		VAN KOTEN, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		MATTHYS, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.	
	11	DE KLERCK, Alg. Geschiedenis.		NIEUWTEEN, Grieksch.		CHATELAIN, Fransch.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		MATTHYS, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.	
Donnerdag.	8	CHATELAIN, Fransch.		HOFDIJK, Nederl. taal.		NIEUWTEEN, Grieksch.		VAN KOTEN, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		DOEN SUIFFEN, Latijn.	
	9	DOEN SUIFFEN, Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		DE KLERCK, Alg. Geschiedenis.		VAN KOTEN, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		CHATELAIN, Fransch.		MATTHYS, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.	
	10	DE KLERCK, Latijn.		CHATELAIN, Fransch.		HOFDIJK, Nederl. taal.		KAPPEYNE, Grieksch.		CHATELAIN, Fransch.	
	11	HOFDIJK, Gesch. des Vaderlands.		NIEUWTEEN, Grieksch.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		KAPPEYNE, Grieksch.		VAN KOTEN, Boekhoud. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.	
Vrijdag.	8	HOFDIJK, Nederl. taal.		CHATELAIN, Fransch.		NIEUWTEEN, Grieksch.		MATTHYS, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		DOEN SUIFFEN, Latijn.	
	9	VAN KOTEN, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		DOEN SUIFFEN, Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		VAN KOTEN, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		KAPPEYNE, Latijn.	
	10	DE KLERCK, Latijn.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		DOEN SUIFFEN, Latijn.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		DOEN SUIFFEN, Latijn.	
	11	DE KLERCK, Alg. Geschiedenis.		NIEUWTEEN, Grieksch.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		KAPPEYNE, Grieksch.		HOFDIJK, Geschiedenis des Vaderlands.	
Zaterdag.	8	VAN KOTEN, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.		NIEUWTEEN, Latijn.		VAN KOTEN, Cijfers.		DOEN SUIFFEN, Latijn.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.	
	9	DE KLERCK, Fabelkunde.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		DOEN SUIFFEN, Latijn.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		MATTHYS, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.	
	10	DE KLERCK, Alg. Geschiedenis.		NIEUWTEEN, Grieksch.		CHATELAIN, Fransch.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		MATTHYS, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.	
	11	DE KLERCK, Alg. Geschiedenis.		NIEUWTEEN, Grieksch.		CHATELAIN, Fransch.		COUVEY, Hoogd. & Nederl. taal.		MATTHYS, Wijsk. & Aardrijksk. & Gesch. des Vaderlands.	

O N D E R W I J S I N H E T R E G T L I J N I G T E E K E N E N .

Overzicht met de uren van het onderwijs voor beide afdelingen, geldig voor het cursusjaar 1859-60.

In diezelfde 16de eeuw kwam er nog een tweede Latijnse School bij. Beide Latijnse Scholen, die respectievelijk bij de Oude Kerk en de Nieuwe Kerk gevestigd waren, werden in 1678 definitief samengevoegd, na al een keer samen-gevoegd en weer gesplitst te zijn, en verhuisden naar Singel 451-457 tussen Heiligeweg en Regulierstoren. De school telde toen tweehonderd leerlingen. Ingevolge een raadsbesluit van 3 juni 1846 werd de oude Latijnse school ver-vangen door het Stedelijk Gymnasium met twee afdelingen, de eerste voor voorbereidend hoger, de tweede voor middelbaar onderwijs. Het eerste leerjaar was voor alle leerlingen gelijk. Er werd in dat eerste jaar ook Latijn gedoceerd. Aan het einde van het eerste leerjaar konden de leerlingen kiezen tussen een zesjarige opleiding met Grieks en Latijn en een vierjarige opleiding zonder oude talen. De tweede afdeling was echter niet erg succesvol, ondanks de enorme in-spanningen die rector Dirk Jacob Veegens zich getroost had. Daarom werd deze afdeling bij Raadsbesluit van 26 juni 1860 weer opgeheven.

OP GEZAG

VAN

HET STEDELIJK BESTUUR

EN VOLGENS BESLUIT

VAN

HEEREN CURATOREN,

ZAL DE

OPENBARE BEVORDERING DER LEERLINGEN VAN HET STEDELIJK GYMNASIUM

PLAATS HEBBEN

op Maandag den 18^{den} Julij 1859, des voormiddags ten 10 ure,

IN DE ENGELSCH KERK OP HET BAGIJNHOF;

BIJ WELKE GELEGENHEID

DRIE VERDIENSTELIJKE JONGELINGEN REDEVOERINGEN ZULLEN UITSPREKEN:

VAN DE EERSTE AFDEELING,

HIERONYM. NICOL. TEDING VAN BERKHOUT,

in het Latijn: De Simone a Slingelandt.

THOMAS TEN BRINK,

in het Latijn: De Catechumenorum institutione.

VAN DE TWEDE AFDEELING,

JAN COENRAAD MAURITS JOHAN KNEGT,

in het Nederduitsch: Over den dood van Montigny.

EN VERVOLGENS AAN DE OVERIGE LEERLINGEN, DIE ZICH LOFFELIJK HEBBEN ONDERSCHIEDEN.

Prijzen en Getuigschriften

ZULLEN WORDEN UITGEREIKT.

TOT HET BIJWONEN VAN DEZE PLEGTIGHEID WORDEN ALLE BEOEFENAREN EN
BEGUNSTIGERS VAN WETENSCHAPPEN EN LETTERKUNDE UITGENOODIGD

DOOR

Dr. DIRK JACOB VEEGENS,

Rector van het Gymnasium.

TE AMSTERDAM TER STADS-DRUKKERIJ IN DE NES.

Op 16 april 1847 werden tijdens een toespraak door de president-curator de nieuwe docenten aan de leerlingen voorgesteld. Het totaal aantal leerlingen van beide afdelingen bedroeg 94 op 1 januari 1859 en 84 op 1 juni 1859. Hoeveel van deze leerlingen zich in de tweede afdeling bevonden, is mij niet bekend. De eerste meisjes werden toegelaten in 1880, zestien jaar eerder dan dit in Den Haag het geval was.

Aan het einde van elk schooljaar vond ook toen al de plechtige promotie plaats. De beste leerlingen moesten dan een oratie houden in het Latijn. In de jaren dat de school een tweede afdeling bezat, was er ook een leerling die een oratie hield in het Nederduits, zoals het Nederlands toen genoemd werd.

Na deze oraties werden prijzen uitgereikt aan leerlingen die zich loffelijk hadden onderscheiden. Voor deze prijzen stond elk jaar een aanzienlijk bedrag op de begroting. Dit bedrag was voor het jaar 1859 500 gulden, meer dan 2,5 procent van de schoolbegroting.

De eer van de oraties viel in het jaar 1859 ten deel aan Hieronymus Nicolaas Teding van Berkhout, Thomas ten Brink en Jan Coenraad Maurits Johan Knegt. De traditie van de oraties werd na enige tijd, ik weet niet in welk jaar, gestopt; ook met de prijsuitreiking stopte men en zelfs de traditie van het uitreiken van een zilveren pennenhouder, de *calanus argenteus*, aan de leerling met het mooiste handschrift, moest er op een zeker tijdstip aan geloven. Vanaf 1947 vonden geen bevorderingen cum laude meer plaats. Aldus werden stukje bij beetje de gymnasiale tradities afgebroken.

Het Stedelijk Gymnasium werd in 1860 draaiende gehouden door dertien personen, van wie de best gehonoreerde de somma van 2.800 gulden ontving en de laagst gehonoreerde 200 gulden.

Maar dat kwam door het kleine aantal uren dat deze docent Hebreeuws gaf. De begroting voor het jaar 1860 bedroeg 19.730 gulden. Op deze begroting staat geen bedrag voor de huur van het gebouw, waarin het gymnasium gehuisvest was. Dit gebouw werd door de gemeente Amsterdam gratis ter beschikking gesteld.

Omdat de leerlingen per persoon een minerval van slechts 120 gulden per jaar betaalden, was blijkbaar sprake van een flinke subsidie.

Het gymnasium was gevestigd aan het Singel, tussen de Heiligeweg en de Regulierstoren (de Munt). Het aantal gymnasiasten nam steeds toe en was in 1885 gestegen tot meer dan 300, onder wie ook enkele meisjes.

In 1881 verscheen een anoniem vlugschrift getiteld *Het Amsterdamsch Gymnasium uit een hygiënisch-paedagogisch oogpunt beschouwd door een deskundige*. In het vlugschrift wordt de beroerde huisvesting van het Stedelijk Gymnasium aan de kaak gesteld:

‘Het schoolgebouw, oorspronkelijk het klooster der Clarissen, later het werkhuis voor de mannen en het Aalmoezeniersweeshuis, waarheen de twee oude Latijnsche scholen in 1666 zijn overgebracht, handhaaft in hechtheid den voorvaderlijken roem en is met zijne ruime lokalen (wij cursiveren) *voor de gezondheid voldoende*; de inwendige inrichting evenwel is voor onze dagen niet fraai te noemen, en de ligging door het rusteloos vertier daarbuiten niet zeer gelukkig, aldus het Verslag over de staat van het Stedelijk Gymnasium te Amsterdam, gedurende het jaar 1875. (...)

In 1880 en ‘81 is de feitelijke toestand deze: Alle beschikbare ruimte, in 1875 door 115 leerlingen in beslag genomen, blijkt thans voor + 200 leerlingen voldoende te zijn; en vraagt men naar de inderdaad verrassende oplossing van dit raadsel, beschamend voor de twijfelaars klinkt het antwoord: De grootere lokalen zijn door een verticaal schot in tweeën gedeeld: ziedaar de “uitbreiding” der lokalen; dus het onmogelijke op de allereenvoudigste wijze verwezenlijkt, uitbreiding der lokalen, zonder over meerdere ruimte te beschikken. [...]

Er is voor ongeveer 200 scholieren slechts één privaat in de onmiddellijke nabijheid van het eenige duinwaterkraantje, waarvan het noodzakelijk gevolg is, dat vaak door leeraren en leerlingen bij de plaats “file” gemaakt wordt!

Het jongste Koninklijk Besluit aangaande lager en middelbaar onderwijs (*Staatsblad* no. 167) vordert, ‘dat elke klasse haar eigen privaat hebbe, met duidelijke omschrijving van de wijze waarop en hoe dit gelegen moet zijn. Bij het gymnasium (hooger) onderwijs – althans te Amsterdam, waar II afdeelingen zijn – behelpt men zich met één, nagenoeg geheel van licht verstoken, privaat, dat geventileerd wordt (sic) door een uitgenomen glasruit, uitkomende op een gang, die tevens eenige lokalen van versche lucht (sic) behoort te voorzien’. (...)

De verwarming der lokalen is zeer onvoldoende; zij geschiedt door gewone of huis-kachels, geheel aan de contrôle der leeraren onttrokken. De schoorsteenen trekken in den regel slecht, zoodat rook in vele lokalen telkens voorkomt, somtijds zóó erg, dat het ademen onmogelijk wordt zonder het openzetten van alle vensters. (Noot: Dat vele kachels niet van mantels (vuurschermen) voorzien zijn, en de eerste rijen banken meestal te dicht bij de kachel staan, waardoor het gebeuren kan dat het bord tevens als vuurscherm dienst moet doen, is aan het Amsterdamsch Gymnasium slechts een kleinigheid). (...)

Ook van de zoo hoog geroemde Hollandsche zindelijkheid, die meestal bestaat in vloeren-dweilen en glazen-lappen, is hier weinig te bespeuren; het is o.a. voorgekomen dat leerlingen de opmerkzaamheid vestigden op spinraggen, die

ROOТИNG

Amsterdam

1860.

UITGAVEN.

TOELICHTING EN AANMERKINGEN.

st voor het onderwijs in het Regtlyng Teekenen waart
/ 200. gebracht. Curatoren stellen zich voor die
doenys nog een jaar aan het Gymnasium zelf te
en plaats griffioen, alvorens die post op de Begroting
bifuzen.

De Staat van Begroting
voor het jaar 1860.

STAAT VAN BEG

het Gymnasium der Stad Amster^dam

voor de dienst van

AANWIDING DER

ARTIKEL.	OMSCHRIJVING.	REKENING OVER 1857.	BEGROOTING, VOORSTAAN VOOR 1859.	BEGROOTING, VOORGEDRAGEN VOOR 1860.
S. III	Kosten van Onderhoud en Reparatie aan't Geboou des Gymnasiums en het woonhuis van den Rector.	777. --	764. --	730. --
IV.	Middelen tot daarstelling en Onderhoud van een Pensioenfonds.	483.55	1260. --	nikhil
V.	Verhooging van de bezoldiging der Docenten	322.37	240. --	nikhil
<u>Recapitulatie</u>				
S. I.	Jaarwedden	17350. --	17350. --	17350. --
II.	Onkosten	1660.75	1650. --	1650. --
III.	Kosten van Onderhoud, Reparatie aan't geboou des Gymnasiums en't woonhuis van den Rector.	777. --	764. --	730. --
IV.	Middelen tot daarstelling, Onder houd van een Pensioenfonds.	483.55	1.260. --	nikhil
V.	Verhooging van de bezoldiging der Docenten.	322.37	240. --	nikhil
		<u>20593.67</u>	<u>21.864. --</u>	<u>19.730. --</u>
Amsterdam, den 14 Junij 1859				
/ w. g/			H. J. Moenen President	
			A. da Costa Secretaris	

ROOTING

Amsterdam

1860.

UITGAVEN.

TOELICHTING EN AANMERKINGEN.

*Overeenkomstig de opgave van den Stads Architect,
Auidende als volgt:
(Fiat insertio).*

De Staat van Begroting
voor het jaar 1860.